

4918

ACC. N:R.

Landskap: *Skåne* Upptecknat av: *Emil Ljöstedt*
 Härad: *Ö. Göinge* Adress: *Bot 19, Ylimåkra*
 Socken: *Ylimåkra ö. Hjäsås* Berättat av: *Måns Andersson*
 Uppteckningsår: *1937* Född år *1855* i *Ylimåkra*

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Uppteckningen rör *svan i H. G. 11 (Pott askbränning)*

Skriv endast på denna sida!

13 sid.

ACC. N:R. 4918Landskap: SkåneUpptecknat av: TeusjöstedtHärad: O. Göinge.Adress: Box 19 GlimåkraSocken: Glimåkra-HjärsåsBerättat av: Måns Andersson,Uppteckningsår: 1937Född år 1855 i GlimåkraLUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIVUppteckningen rör Tollaskelpränning.

Måns Andersson är en gammal man, som varit med om rätt mycket i sina dagar. Lantbrukare men föga "jordbrukare" ägnade han sig mest åt jakt, hunddressera och fågelfänge, men även granitexport. Han har varit ända uppe på Sjöfjället och jagat björn o. lo, o järv o ren. samt jagat på godset i Danmark och Tyskland och Österrike och många är de jaktvälskap från dessa länder, som varit uppe hos måns och jagat. Tusentals är de levande fjäder- och arrhöns han exporterat till Amerika och andra

Skriv endast på denna sida!

Länder, jakthundar har han också dresserat i
100: tal till Stormän i dessa land. Sist var han
med att arrangera filmupptagning av en "rysk"
björnjakt i Kullaskogarna, därvid snåns visst sköt
den ene björnen, hvaröver han nu alltid på sina
resor medför stora fotografier - Nu är snåns
gammal men lika rörlig och processlysten som
alltid (han har näml. processat med sina auto-
nister i c.a 30 år) Han fiskar vid Immelsjöns
saliga stränder och halmar nu i somnardagarnas
svala morgonbris medan göken gal och fåglarna
f.ö. hålla morgonmassor i boklunderna där.

Adice nella memoria!

Emilsjöstedt.

FOLKLIVSARKIVE
Institutionen för folklivsforsk-
ning vid Lunds universitet

Pottaskebränning.

Pottaskebränning förekom här i orterna litet varstades åtminstone till medio av 1860:talet huvudsakligen som binäring, men min Sageman, född den 10.3.1855, omtalar att det fanns vissa personer t. ex. Spånga-Sven (ägaren av Spånga mylla vid helgeån i Kvinge socken) köpte upp bokskog i stort och brände pottaska därav, dock endast av det sämsta träet: grenar och knutar. Det bästa och grenfria bokvirket användes till mera inkomstbringande virkeslag, såsom plank, klapphollsstaver, av vilka böckare fabricerades tunnor, fjärdingar (pottaskefjärdingar) m. fl.

2/

4918

Pottaskebränning.

"År 1863," då min sagesman var 8 år gammal "var han," berättar han, "ofta och tittade på när de brände pottaska. Både i Dönalberga och i trakten av Prämaraliarna vid Gyevik i skogarna utmed Tunnelsjön i Hjärås socken.

Där skedde bränningen ^{mäst} som bivräng. Även i Kullaskogarna var pottaskebränning allmän. Dessa skogar hörde mestendels till godsens: Piperiska Karstholm och Kennedyiska eller Von Bökenska Prästelöv o. a. och bränningen bedrevs dels av "gossarana" = höjarkvinnorna, men herrarna hade även egna arbetslag i skogarna: att hugga ned skog och att förädla den.

Skriv endast på denna sida!

Hjärås socken

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2

Pottaskebränning

"Efter vad jag kan minnas brände
var för sig utom när det skedde för
Kronans eller för godsägarnas räkning.

Det fanns inga körvägar i skogarna
så man kunde köra ut eller köra ihop
de väldiga boketräna, som ofta vora
famnar tvärsigenom, utan visket högs
vflast upp och förädlades i skogen till
klappholt (det som dugde därtill) till tjära:
(furuträ och stubbar) Det sämre boket: knu-
tar och grenar till pottaska.

Pottaskebränning förekom helst vinter-
tiden, när eldfaran om sommaren
givetvis avskräckte, då eftersynen vid
brännorna kunde ske av en gubbe
vid flere st. pådamm samtidigt.

4)

4918

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

4

Pottaskebränning.

"Alla hjälptes åt med pottaskebränning eller förarbetena därtill, bönder, drängar, lojpare o.a. ja, t.o.m. kvinnor.

De stora lekstråna sågades först ikull med långa, tjocka, hemmasnidda såg av järn (ej stålsåg som numertiden) och då fick det ibland va ända till 8 man (även därvid kvinnor) att draga savet = sågen samtidigt, nämligen 4 st. vid vardera änden 2 mot landsidan och 2 mot ryggsidan. Vid var sågända var fastgjord en lång stång eller slå i vilka sågarna drog i när dom sågade. Så hade de stora kilar eller piggas av järn, som de slog in i sågsomnen efter hand som såget arbetade sig in i trädet.

57.

4918

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

5

Pottaskebränning.

" När trädet slutligen var fallet kopsades det och sorterades för olika ändamål i prima och sekunda. Var det gammalt och frönt = morket, så var det så mycket bättre till pottaska och dugde ej till något bättre. Träet skulle helst ligga och morkna innan det brändes till aska. Det bästa grenfria bokst sågades av i lämpliga längder och upphuggdes av "klappholt"-huggare = stävorhuggare omedelbart - allt adygligt; stora knutor och grenar bars eller pullades bort till en håla som grävdes i en torr barkstutning (med vattentillgång i närheten) där det stapplades upp i en stor hög, helst under tillsyn av "askebrännaren".

6/

4918

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

6

Pottaskebränning.

Bränningen skedde här alltid i skogen och helst så nära sjön (Tommeån) som möjligt när isen kunde användas vid transporter av virke osv. samt sjön bälledes på sommaren.

Hemma vid gårdar & topar brändes ju också av bok och björk & spisel, men denna aska gick mest åt vid tvätt i hemmen. Linet och linvävnaderna tvättades, kokades och lyktes i sådan askelut så det blev mycket lent och vitt och fint. Linnestyxor av så behandlat och sen blekt lin var något extra fint herrskapsplagg på den tiden.

Lin av bjättra eller samma kvalitet användes då allmänt till kläder för både män och kvinnor, särskilt till arbetskläderna. (Lin av samma grovre sort)

Pottaskebränning.

"I vissa fall kunde även björk användas vid pottaskebränning. På den tiden rövde röjde man ner ringskogen, brände riset och delvis allt det medhuggna, vilket ju dock inte brände opp då det ej var tomt utan endast kolades litet. Dessa bränna-
stakar = brändor av björk användes sedan dels till träkol, dels till pottaskebränning.

Bonliga "pottaskebrännare" fora omkring säson yrkesmän och brände åt bönder och godvägarssa. Då byggde de sig kojor (koniska) av stängar, ris, torv näver m. m. med eldstad av stenar och en bädd av halm och ett par fittar. Där lagade de sin mat och där levde de sedan året om. En hundliv riktigt i vinterkylan."

Spottaskelränning.

"En håla, liknande en tjärtratt grävdes i en backslutning i skogsområdet. Rent vatten för lakningen snäste kunna hämtas i närheten, därför lades brännan helst vid ett större vatten såsom här vid Jönnsjöns stränder. I denna håla och däröver staplades nu nu virket opp i en väldig hög, och man lade stundom på ytterligare virke på, efterhand som högen brann ner? — Tiden för en bränning kunde sålunda vara olika lång.

Träet fick ej vara grönt utan gammalt och muskat innan det brändes.

När man sedan satt eld på bålet fick det så gott som sköta sig själv en tid. Byns ungdom samlades ofta dit om

9.)

4918

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

9

Pottaskebränning

"I mustet gammalt boke fanns gott om torrt fruske och "tinner"-svamp, som växte i sprickorna i bokarna. Detta togs väl vara på, torkades ytterligare och revs på rivjärn och användes att uppgöra eld med. Vid denna tid användes svavel för eldframkallning.

Stål och flinta var lagt bort.

Ikland kunde det ju rågna och snöa förskräckligt över brännan, men det gjorde ej så mycket på ett så stort bål, man staplade dock upp virket så att taket delvis skyddade mot ovädret.

När bränningen var fullbordad öste man upp askan i stora laggkär ("trov jag det var") reslade från stenar och trä och slog vatten på för att "laka" den."

Pottaskebränning

"Sedan askan lakats och renats i vatten, ästes massan i stora kopparkittlar därunder man eldade med i skogen tillgängligt brännvirke från "rönningarna" kalhuggningarna som "gröades" (togs skördar å). Vid denna eldning och lutning av askan till pottaska såväl som vid vattenbränning deltog även kvinnorna.

Sedan lutningen försiggått i vederbörlig tid, pottaskan skulle ju därigenom bli så mycket kraftigare för sitt rengöringsändamål, så var den färdig för att sändas av till Karlshamn, Sölvesborg, Åhus ofl. orter. Därvid användes de laggkär, tunnor och fjärdingar / pottaskefjärdingar, som förfärdigades vid somliga gårdar

Pottaskebränning.

Den klappholts eller stävor som hug-
gits av den renaste och bästa boken arbe-
tades upp till dylika & emballage.

I hamnar och kuststäder och vid varv
fanns alltid köpare till pottaska och
begagnades den till mycket på den tiden
såsom till rengöring av fartyg m. m.

Sen kom klarkalken i bruk, men den
var ej så bra ty den är frätande

Uppköpare fannas även till pottaska
bland handfanderna såsom Skintze i Kisti-
anstad. Han brukade använda med
sina gamla askbrännare år från år
att bränna för hans räkning.

Priset kan icke minnas.

Sottaskebränning.

"Angående skattbetalning med pottaska så kunde hagarabönderna-arendatorerna här uppe i Godsens skogar betala all skatt till sina husbönder in natura: med varor och körstor och kroppsarbete. De körde "äckor" = en rad av ända till ett femtiotal o. mera skjet-sar, lastade med varor för godsägaren räkning till staden eller hamnplatsen. I sådan skattbetalning kunde pottaska således även ingå.

Beträffande luttingsmästaren så var det den som hade uppsikt över bränningen och beredningen och hade lång erfarenhet vid tillverkningen som av befolkningen fick detta namn eller titel."

Pottaskebränning

"Att det berättades historier och sagor
 å pottaske-brändplatsen och i kojor där man
 taga för givet om vi än icke kan minnas det
 Bygdens ungdom samlades ju dit om kvällar-
 och långt ut på nätterna och ^{vad} var då naturligt-
 gare än att sagor och sägner och trollhistorier
 livligt berättades emellan det lekar och rojs
 förekom. Men pottaskebrännarna skulle också
 så bjudas på brännvin av ägarna, vadan
 även äldre personer från byn besökte ar-
 betarna om kvällarna vid deras blossande
 bål. - Men särskilt gällde det att vara
 sams med skogens andeväsen, jättar, troll
 och skogsnyor och ej störa dem i deras
 förskavanden; Gubbarna kunde också på
 den tiden läsa boet varjehanda trolltyg."